

Tankötelezettségi korhatárok nemzetközi összehasonlításban

A világ országainak döntő többségében létezik tankötelezettség, melynek felső korhatára 11–18 év között szóródik. Európa legtöbb országában a tankötelezettség 15–16 éves korig tart. Hazánk azon ritka országok közé tartozik, ahol a tankötelezettség teljesítéséhez a 18. életév betöltése szükséges.

Jelen tanulmányunkban az európai országokat jellemző tankötelezettségi szabályozásokat, a legutóbbi változtatásokat, valamint a tankötelezettség teljesítésére vonatkozó eltérő gyakorlatokat mutatjuk be régiós bontásban (nyugat-európai régió, skandináv régió, mediterrán régió, közép-európai régió, kelet-európai, balkáni, balti régió), továbbá rövid kitekintést teszünk az angolszász világra is. A tankötelezettségre vonatkozó megoldásokat különösen azokban az esetekben emeltük ki, ahol az utóbbi években, évtizedekben módosítottak az addig bevett gyakorlaton.

A tanulmány végén a magyarországi tankötelezettség történetét mutatjuk be. (1)

Ha a Pedagógiai Lexikont a 'tankötelezettség' címszónál felütjük, a következő defíniációval találkozunk: „az állam törvényben meghatározott és más jogszabályokban részletezett intézkedése, amelynek értelmében a fiatal nemzedék bizonyos korhatárokon belül (tankötelezettség kezdete, tankötelezettség vége) jogkövetkezmények terhe mellett köteles iskolába járni.” (2)

Eszerint a tankötelezettség bizonyos életkorú gyermekek kötelező részvételét jelenti az adott ország oktatási rendszerében.

A világon elsőként I. Frigyes Vilmos porosz uralkodó vezette be az általános tankötelezettséget 1717-ben. Rendeletében előírta, hogy minden 5 és 12 év közötti gyermek a téli hónapokban mindennap, nyáron pedig hetente egyszer-kétszer látogassa az iskolát, ám ennek gyakorlati megvalósítása számos akadályba ütközött. A 18. században az európai uralkodók nem is próbálkoztak hasonló lépés megtételével. Az általános tankötelezettség bevezetésére és ezzel párhuzamosan a modern, nemzeti oktatási rendszerek kialakulására egy évszázaddal később, a 19. század folyamán került sor Európa-szerte. Ezek a folyamatok az oktatási expanzió elindulását jelezték, annak első megnyilvánulási formái voltak. Ezt követően az expanzió jelensége az adott ország oktatási rendszerén belüli bővülést, növekedést jelentette, s jelenti ma is.

Thomas F. Green (1997, 25–26. o.) amerikai oktatáskutató egy, az oktatási rendszerek viselkedésére vonatkozó általános elméletet dolgozott ki. Ebben kifejti, hogy az oktatási rendszer legalább nyolc különféle módon képes az expanzióra. Eszerint a rendszer növekedhet azáltal, hogy nő az iskoláskorú lakosság száma, vagyis a demográfiai növekedés az iskolák számának és/vagy az iskolába járók számának növekedését eredményezi. De a rendszer növekedhet annak eredményeképpen is, hogy a pedagógusok számát növelik a diákok és az intézmények számától függetlenül.

Az expanzió másik módja, amikor az iskolalátogatási és bennmaradási ráta emelkedik, vagyis többen végzik el az iskolát, kevesebben morzsolódnak le. A növekedés jellegzetes formáihoz tartozik még az új oktatási szintek megjelenése (például nyelvi előkészítő osztályok bevezetése) vagy új funkciók megjelenése, amikor az oktatási intézmények olyan feladatokat vállalnak magukra, melyeket eddig más intézmények láttak el (például hátrányos helyzetű tanulók segítése, prevenciós tevékenységek).

Az expanzió érhető tetten az intézmények és programok differenciálódásában, tehát abban, hogy az iskolák többprofilúvá válnak. Sajátos formának számít az oktatási rendszer intenzitásának növekedése, mely azt a jelenséget takarja, hogy ugyanannyi időn belül magasabb teljesítményt érjenek el, vagy ugyanazt a teljesítményt rövidebb idő alatt érik el a diákok.

A Green-féle tipológia eleme a növekedés azon formája, amikor a rendszeren belül eltöltendő évek számát, vagy magát az iskolai napok számát hosszabbítják meg. Ezen expanzió-típusra példaként hozható a tankötelezettségi korhatár módosítása és a rendszerben kötelezően eltöltendő évek számának növelése.

Európában az első, a 19. században lezajlott oktatási expanziót követően a II. világháború után fedezhetjük fel az újabb expanzió jeleit, ha a tankötelezettségre vonatkozó szabályozást az 1. számú táblázat alapján nyomon követjük.

1. táblázat. A tankötelezettségi korhatár változtatása egyes európai országokban

Régóta ugyanaz	1990 után változtatták
Franciaország (1959)	Spanyolország (1990)
Ausztria (1962)	Csehország (1990-es évek) – felső korhatár csökkent
Svédország (1962)	Bulgária (1991)
Luxemburg (1963)	Izland (1991) – alsó korhatár csökkent
Svájc (1970)	Szlovénia (1991)
Finnország (1970-es évek)	Magyarország (1996)
Belgium (1983)	Norvégia (1997) – alsó korhatár csökkent
Szlovákia (1984)	Törökország (1998)
Ciprus (1985)	Írország (2000)
Portugália (1986)	Ukrajna (2001)
Málta (1988)	Románia (2003)
	Albánia (2005)
	Görögország (2007) – alsó korhatár csökkent
	Hollandia (2007)
	Olaszország (2007)
	Oroszország (2007)
	Dánia (2008)
	Macedónia (2008)
	Anglia (2007)

Forrás: EURYDICE, 2009

Látható, hogy a legtöbb államban változás következett be a világháborút követő évtizedek valamelyikében. Ezek az 1960-as, 1970-es, 1980-as években beiktatott szabályozások sok esetben mind a mai napig meghatározzák, hogy az adott államban meddig kötelező az oktatási rendszerben való részvétel. Példa lehet erre többek között Svédország, amely 1962-es reformja óta nem változtatott a tankötelezettségi korhatárokon, vagy Franciaország, ahol 1959 óta járnak 16 éves korukig – kötelezően – iskolába a gyermekek.

Találunk viszont számos olyan országot is, ahol a közelmúltban történtek vagy jelenleg vannak napirenden a korhatárok megállapítását érintő változtatások. Számos állam változtatta meg a tankötelezettségi korhatárt 1990 óta (például Írország, Norvégia, Spanyolország, Lengyelország, Montenegró), illetve hozott döntést a korhatár módosításáról, amely a következő években fog életbe lépni (lásd Anglia).

Napjainkban minden európai országban általános a tankötelezettség, felső korhatárának emelkedése pedig a legtöbb országot jellemzi. Az ugyan nem mondható el, hogy a

világ minden államában kötelező lenne az iskolába járás, de jelentős előrelépés történik e téren napjainkban is. 2000 óta 23 ország csatlakozott a tankötelezést előíró államokhoz, így elmondható, hogy napjainkban a világ országainak 95 százalékában létezik tankötelezettség (UNESCO, 2007, 2. o.).

Azokban az országokban, ahol van tankötelezettség, a rendelkezésre álló adatok szerint ennek felső korhatára 11 és 18 éves kor között szóródik. Fontos itt megemlíteni, hogy a tankötelezettség felső határát nemcsak egy meghatározott életkorhoz, hanem egy bizonyos végzettség eléréséhez is köthetik az országok. Ez a megoldás felfedezhető például az alábbiakban ismertetésre kerülő holland, belga és lengyel szabályozásban is.

További vizsgálódásunk középpontjában Európa áll. Európában minden országban törvény szabályozza a kötelező iskolába járást, de a tankötelezettség hossza különböző az egyes oktatási rendszerekben. Bár az iskolakezdési kor tekintetében sem egységesek az államok (2. táblázat), a tankötelezettségi kor felső határa teszi igazán változatosá a képet, mint ahogy az a 3. táblázatból látszik. A 15–16 éves kor a leginkább jellemző, amíg a diákokat az iskolarendszerben szeretnék tartani, de a 14–18 éves korok mindegyike szerepel mint a tankötelezettség felső korhatára.

2. táblázat. A tankötelezettség alsó korhatára az európai országokban

Tankötelezettség alsó korhatára	Ország
5 éves kor	Egyesült Királyság, Görögország, Hollandia, Málta
6 éves kor	Albánia, Ausztria, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Ciprus, Csehország, Dánia, Franciaország, Horvátország, Írország, Izland, Koszovó, Magyarország, Montenegró, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svájc **, Szlovákia, Szlovénia, Törökország, Ukrajna
6/7 éves kor*	Moldova, Oroszország, Szerbia
7 éves kor	Bulgária, Észtország, Finnország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Macedónia, Svédország

Forrás: EURYDICE, 2009; *Key Data on Education in Europe*, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/105EN.pdf

* A jogszabályok nem rögzítik pontosan a tankötelezettség alsó korhatárát.

** Általában 6 éves korban kezdik meg a tanulók az iskolai tanulmányaikat.

Különböző módon szabályozzák az egyes államokban, hogy meddig kell a gyermeknek betöltenie a 4, 5 vagy 6 éves kort ahhoz, hogy a következő tanévben tankötelesnek számítsa. A lehetséges dátumok között szerepel például július 1. (Észak-Írország), augusztus 1. (Dánia), augusztus 31. (Olaszország), szeptember 1. (Ausztria) vagy szeptember 15. (Portugália). Angliában és Walesben három napot írnak elő az évben (augusztus 31., december 31., március 31.), amikor a gyermekeknek ötödik életévük betöltése után leghamarabb be kell csatlakozni az oktatási rendszerbe. Mindezekről eltérő rendszert alkalmaz Norvégia, ahol abban a naptári évben kell iskolába íratni a gyermeket, amelyben betöltötte a 6. évét, és ugyancsak addig marad tanköteles, amely naptári évben betölti a 16. életévét.

A kilépési év meghatározására is eltérő módszerek mutatkoznak. Észak-Írországban például a szeptember 1. és július 1. között született gyermekek abban a tanévben tankötelesek utoljára, amelyikben betöltik a 16. életévüket. Dániában nem egy bizonyos életkor betöltésével, hanem a 10. tanév elvégzése után ér véget a tankötelezettség.

Magyarországon a vonatkozó jogszabályok szerint a tankötelezettség nem ér véget automatikusan a 18. életév betöltésével, hanem annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a tanuló betölti ezt az életkort. A tankötelezettség külön kérelemre akkor szűnik meg korábban, ha a tanuló a tizenhatodik életévét betöltötte és érettségi vizsgát tett, vagy

államilag elismert szakképesítést szerzett, illetve házasságkötés révén nagykorúvá vált, vagy gyermekének eltartásáról gondoskodik. (3)

3. táblázat. A tankötelezettség felső korhatára az európai országokban

14 éves kor	15 éves kor	16 éves kor	17 éves kor	18 éves kor
Horvátország Koszovó Törökország	Albánia Ausztria Bosznia-Hercegovina Ciprus Csehország Görögország Írország Liechtenstein Luxemburg Montenegró Portugália Svájc Szerbia Szlovénia	Anglia Bulgária Dánia Észtország ² Finnország Franciaország Izland Lengyelország ³ Lettország Málta Moldova Norvégia Olaszország Románia San Marino Skócia Spanyolország Svédország Szlovákia	Litvánia Macedónia Moldova Ukrajna ⁶ Oroszország ⁵	Belgium ¹ Hollandia Magyarország ⁴ Németország ⁴

Forrás: EURYDICE, 2009; – <http://www.hbmk.hu/eu25/>

1 16 éves kortól már van lehetőség a részképzésre.

2 A tankötelezettség a 9 éves általános iskola befejezéséig vagy 17 éves korig tart.

3 Az alsó középfokú végzettség megszerzéséig, optimális esetben ez a 16. év, de maximum 18 éves korig tarthat a tankötelezettség.

4 Tartományonként eltérő, 16–18 éves korig tart a tankötelezettség.

5 11 év elvégzése kötelező, ez optimális esetben 17 éves korban teljesíthető.

6 Azok a diákok pedig, akik 2001-ben kezdték az általános iskolát, már 18 éves korig tankötelesek.

Látható, hogy Magyarország azon országok sorába tartozik, ahol európai viszonylatban a legtovább tart a tankötelezettség. Hazánkban az 1996-os szabályozás keretében emelték fel 18 évre a tanköteles kor felső határát, s az iskolai tanulmányaikat az 1998/1999-es tanévben és utána megkezdő fiatalokra már ez az új előírás vonatkozik. Az intézkedés felmenő rendszerben valósul meg, ami azt is jelenti, hogy a 2009/2010-es tanév az első olyan év, amikor a 18 évesektől számon kérhető a tanítástól való távolmaradás. Amint a táblázatból is látjuk, hazánkon kívül mindössze három ország ír elő 18 évig tartó tankötelezettséget fiataljai számára.

A következőkben tekintjük át Európát tankötelezettség tekintetében régióként.

Nyugat-Európa

A nyugat-európai államok sorában Ausztriát, Belgiumot, az Egyesült Királyságot, Franciaországot, Hollandiát, Írországot, Luxemburgot, Németországot, illetve Svájcot tárgyaljuk.

Ezekben az államokban a tankötelezettség 5 vagy 6 éves korban kezdődik, és általában 16 éves korig tart. A régióban a tankötelezettség szempontjából leginkább stabil államok közé tartozik Franciaország (EURYDICE, 2007–2008, 1–2. o., 2009, 3. o.), ahol 1959 óta, Ausztria (4) és Luxemburg (5), ahol 1962–63 óta változatlanok a korhatárok, illetve Belgium (6), ahol 1983 óta 18 év a kilépési korhatár (teljes idős képzésben csak 16 éves korig kötelező részt venni). Németország (7) esetében is stabilnak látszik a bemenetnél/kimenetnél meghúzott vonal. 1991, a két állam egységesítése óta nincsen arra utaló jel, hogy változtatást terveznének a tankötelezettséggel kapcsolatosan.

A tankötelezettség szempontjából Németország különleges ország. Egyrészt egyike azon kevés országoknak, ahol a tankötelezettség 18 éves korig tart, ám ennek utolsó éveit részdíós képzés formájában is teljesíthetik a tanulók. Továbbá Németország az egyetlen olyan európai állam, ahol az ország egyes tartományain belül különbség van a teljes idejű tankötelezettség hosszában. Ennek oka, hogy a kötelező oktatás időtartamát tartományi jogszabály és nem országos szintű törvény rögzíti. Általánosságban elmondható, hogy az egyes tartományokban 9–10 évet kell az iskolában kötelezően eltölteni. (8) (Az egyes tartományok tankötelezettségi korhatárait a *1. függelékben* ismertetjük.)

Megváltozott a helyzet tankötelezettség szempontjából Írországban (9), ahol 2000-ben az iskolaköteles kor felső határát 15-ről 16 éves korra emelték azoknak a tanulóknak az esetében, akik még nem tették le az alsó középfokú tanulmányokat lezáró vizsgát.

Hollandiában 1969 óta fokozatosan növelték a kötelező oktatás időtartamát. Az akkori szabályozás 6 és 16 éves kor között írta elő a tankötelezettséget. 1981-ben 6 évről 5 éves korra szállították le a bemeneti határt. 1971-ben ismét módosították a szabályozáson: a kötelező nappali oktatás továbbra is 16 éves kor, illetve 12 osztály után ér véget, de részképzésben még további egy éven keresztül részt kell venni. A legutóbbi változtatás 2007-ben történt, amikor is 18 évig tartó tankötelezettséget írtak elő mindazok számára, akik nem rendelkeznek egy meghatározott szintű (HAVO, VWO, MBO level 2) (10) végzettséggel. (11)

Angliában és Walesben már 1973 óta 5 éves kortól 16 éves korig kötelező volt iskolába járni, Skócia 1980-ban csatlakozott ezekhez az előírásokhoz. (12) Észak-Írországban 12 éves a tankötelezettség, 4–16 éves korig tart. Angliában több évtizedes mozdulatlan-ság után most újra változtatnak a korhatárokon. 2013-tól 17 évre, 2015-től pedig 18 évre fog ugrani a tanköteles kor felső határa. (13) Az oktatási törvény, amely 18 éves korig hosszítja meg a tankötelezettséget, a pályorientáció és tanácsadás megerősítését is előírja. Megemelik a tanonchelyek számát, és a Nemzeti Tanoncsolgálat (National Apprenticeship Service) országszerte gondoskodni fog arról, hogy létrejöhessenek gyakorlati képzőhelyek a 16–17–18 éves korosztály részére. (14)

Svájcban az 1970-es Egyezmény (Concordat) és az azt követő megállapítások alapján minden kantonra érvényes követelmény, hogy a tankötelezettség leghamarabb 6 éves korban kezdődik, és időtartama legalább 9 év. (15)

A legtöbb nyugat-európai országban annak ellenére, hogy több helyütt csak 16 éves korig tart a tankötelezettség, a diákok nagy része 18 éves kor után hagyja el az iskola-rendszert. Az országok általában úgy határozták meg a tankötelezettségi kor felső határát, hogy a tanulók azáltal, hogy benne maradnak a rendszerben az előírt korig, legalább egy alsó-középfokú, azaz ISCED (16) 2-es szintű végzettséget szerezhessenek.

4. táblázat. Nyugat-Európa

Nyugat-Európa	Meddig tart az adott országban a tankötelezettség?	A tankötelezettséggel kapcsolatos szabályozások 1945 óta (EURYDICE)	Az iskolába járók aránya (OECD, EAG, 2007)	A tankötelezettség illeszkedése az iskolaszervezethez, az ISCED- szintekhez
Ausztria	6–15 éves korig	(1962) 6–15; 14-ről 15-évre emelték a tankötelezettség korhatárát;	15 évesek 95%-a 16 évesek 91%-a 17 évesek 89%-a 18 évesek 73%-a 19 évesek 47%-a 20 évesek 36%-a	Megkezdett ISCED 3
Írország	6–16 éves korig vagy az alsó középfokú vizsga letételéig tart, amire egy alapfok utáni 3 éves oktatást követően kerülhet sor	(1972) 6–15; (2000) 6–16;	15 évesek 99%-a 16 évesek 102%-a 17 évesek 90%-a 18 évesek 90%-a 19 évesek 65%-a 20 évesek 55%-a	Megkezdett ISCED 3

<i>Nyugat-Európa</i>	<i>Meddig tart az adott országban a tankötelezettség?</i>	<i>A tankötelezettséggel kapcsolatos szabályozások 1945 óta (EURYDICE)</i>	<i>Az iskolába járók aránya (OECD, EAG, 2007)</i>	<i>A tankötelezettség illeszkedése az iskolaszervezethez, az ISCED- szintekhez</i>
Németország	Általában 6–15 éves korig, de tartományként változik. Ezután részképzés kötelező 18 éves korig.	Már több mint 100 éve létezik tankötelezettség Németországban, először 8, majd 9, majd néhány szövetségi államban 10 évet írt elő a törvény. 1991-ben igazították egymáshoz a régi NDK és NSZK oktatási rendszerét.	15 évesek 97%-a 16 évesek 95%-a 17 évesek 92%-a 18 évesek 85%-a 19 évesek 70%-a 20 évesek 55%-a	ISCED 2
Hollandia	5 éves kortól 12 év nappali tagozatos képzés, utána egy év kötelező részképzés; kötelező nappali képzés 18 éves korig tart abban az esetben, ha valakinek addig sincs meg az ISCED2-es szintű végzettsége	(1969) 6–16; (1985) 5–16; (1971) +1 év legalább részdíós képzés kötelezővé tétele 2007: 18 évig tanköteles az, akinek nincsen ISCED 2-es végzettsége	15 évesek 99%-a 16 évesek 98%-a 17 évesek 92%-a 18 évesek 82%-a 19 évesek 73%-a 20 évesek 64%-a	ISCED 2, megkezdhető ISCED 3
Belgium	6–18 éves korig (azoknak a tanulóknak, akik megszerezték az ISCED2-es szintű végzettséget, 15 éves kor után már lehetőségük van nappali helyett részképzésben részt venni)	Flamand terület (1953) 6–15; (1983) 6–18; Vallon terület (1983) 6–18; Német terület (1983) 6–18;	15 évesek 102%-a 16 évesek 102%-a 17 évesek 101%-a 18 évesek 89%-a 19 évesek 77%-a 20 évesek 65%-a	ISCED 3
Luxemburg	4–15 éves korig	(1963) 4–15;	15 évesek 92%-a 16 évesek 83%-a 17 évesek 79%-a 18 évesek 68%-a 19 évesek 43%-a 20 évesek 25%-a	ISCED 2
Egyesült Királyság	5–16 éves korig Észak-Írország: 4–16 éves korig Anglia: 2013-tól 5–17 éves korig 2015-től 5–18 éves korig	Anglia: (1973) 5–16; (2007) 2013-tól 17 évre, 2015-től 18 éves korra emelkedik a tankötelezettség felső korhatára; Wales (1973) 5–16; Skócia (1980) 5–16;	15 évesek 98%-a 16 évesek 90%-a 17 évesek 76%-a 18 évesek 50%-a 19 évesek 43%-a 20 évesek 39%-a	Megkezdett ISCED 3, Skócia: ISCED2
Franciaország	6–16 éves korig	(1959) 6–16;	15 évesek 98%-a 16 évesek 95%-a 17 évesek 90%-a 18 évesek 78%-a 19 évesek 65%-a 20 évesek 52%-a	Megkezdett ISCED 3

<i>Nyugat-Európa</i>	<i>Meddig tart az adott országban a tankötelezettség?</i>	<i>A tankötelezettséggel kapcsolatos szabályozások 1945 óta (EURYDICE)</i>	<i>Az iskolába járók aránya (OECD, EAG, 2007)</i>	<i>A tankötelezettség illeszkedése az iskolaszervezethez, az ISCED- szintekhez</i>
Svájc	Kezdetét kantononként szabályozzák, leghamarabb 6 éves korban kezdődhet, és 9 évig tart. (Ez az alapfok és a középfok elvégzését foglalja magában.)	1970, minden kantonra érvényes szabályozás: – belépés 6 éves korban – tankötelezettség időtartama minimum 9 év – az iskola elkezdése és az érettségi közötti időtartam legalább 12 iskolaév	15 évesek 97%-a 16 évesek 91%-a 17 évesek 88%-a 18 évesek 81%-a 19 évesek 59%-a 20 évesek 39%-a	

5. táblázat. Skandinávia

<i>Skandinávia</i>	<i>Meddig tart az adott országban a tankötelezettség?</i>	<i>Lehet-e tudni, mikor emelték utoljára? Van-e nyoma annak, hogy tervezik az emelését?</i>	<i>Az iskolába járók aránya (OECD, EAG, 2007))</i>	<i>A tankötelezettség illeszkedése az iskolaszervezethez, az ISCED- szintekhez</i>
Svédország	7–16 éves korig (a kezdés rugalmas, de kötelező a 9 év eltöltése az oktatási rendszerben)	(1962) 7–16; tervezik az emelést (hatásvizsgálatok még folynak)	15 évesek 95%-a 16 évesek 99%-a 17 évesek 97%-a 18 évesek 94%-a 19 évesek 43%-a 20 évesek 41%-a	ISCED 2
Finnország	7–16 éves korig	1970-es évek: 9 éves tankötelezettség előterjesztése 2005-ben javasolta a miniszter az emelést, de végül nem lett 18 év a tankötelezettség.	15 évesek 99%-a 16 évesek 96%-a 17 évesek 95%-a 18 évesek 94%-a 19 évesek 53%-a 20 évesek 50%-a	ISCED 2
Norvégia	6–16 éves korig	(1969) 7–16; (1997) 6–16;	15 évesek 100%-a 16 évesek 95%-a 17 évesek 93%-a 18 évesek 88%-a 19 évesek 58%-a 20 évesek 51%-a	ISCED 2
Dánia	6–16 éves korig	(1971) 7-ről 9 évre emelik a tankötelezettség időtartamát (2008) 10 év	15 évesek 97%-a 16 évesek 91%-a 17 évesek 84%-a 18 évesek 80%-a 19 évesek 62%-a 20 évesek 49%-a	ISCED 2
Izland	6–16 éves korig	(1974) 7–16; (1991) 6–16;	15 évesek 99%-a 16 évesek 93%-a 17 évesek 85%-a 18 évesek 74%-a 19 évesek 69%-a 20 évesek 52%-a	ISCED 2

Skandinávia

A skandináv országok közül Svédországban találkozunk a legkevesebb változással tankötelezettség tekintetében. 1962-ben írták elő a 9 kötelező iskolaévet a fiatalok számára, ami általában 7-től 16 éves korig töltendő le, de a belépési év tekintetében rugalmasak. Ezen a rendelkezésen 1962 óta nem változtattak. (17) Találhatunk utalásokat arra

vonatkozólag, hogy 18 évig tervezik megemelni a tankötelezettséget, de a hatásvizsgálatok még tartanak, jogszabály erről még nem született.

Finnország helyzete igen hasonlít szomszédjához. Náluk is 7 éves korban kezdődik a kötelező oktatás, és kilenc évig tart. Azoknak a fiataloknak, akik nem tudják a kilenc év alatt teljesíteni az alapképzést, 10 évet kell az oktatási rendszerben eltölteniük. (18) Itt is napirenden van a 18 éves tankötelezettség kérdése. 2005-ben a reform miniszteri javaslatként is megfogalmazódott, de végül nem változtatták meg a törvényt. (19)

Norvégia 1997-ben a belépési korhatárt 7 évről 6 éves korra szállította le, így szintén 10 éves tankötelezettséget ír elő. (20) Az oktatási minisztérium jelentős anyagi támogatással készült segíteni a reform megvalósítását. A forrásokat leginkább az iskolai IKT-használat népszerűsítésére, illetve kompetenciafejlesztésekre különítették el. (21) Az iskolába lépési kor leszállításával, remélik, jobban fel tudják készíteni a gyermekeket a jövő kihívásaira, és könnyebben érvényesülnek az egyenlőség és a méltányosság értékei az iskolában. Fontos szempont volt a bevándorlók érdekeinek figyelembevétele is: ha korábban kerülnek a gyerekek az iskolapadba, könnyebben fogják elsajátítani az ország nyelvét. (22)

Izland 1991-ben (23), Dánia 2008-ban léptette érvénybe a 10 éves tankötelezettséget (24), mindkét országban – a belépési korhatár leszállítása miatt – immár 6 és 16 éves kor között kötelesek tanulni a gyerekek. (25) A dán oktatási rendszerben a lemorzsolódás megelőzése szempontjából figyelemre méltó megoldás a 10. osztály. A 10. osztály több célra is felhasználható: mindazok, akik nem tudták letenni a 9. év végi záróvizsgát, egy újabb évet kapnak a felkészülésre és pályaeorientációs foglalkozásokon való részvételre. Sikeres vizsga letétele után felső-középfokon az általános képzésben vagy a szakképzésben folytathatják tanulmányaikat. Mindazok, akik bizonytalanok a továbbtanulásukkal kapcsolatban, ezen a bevezető évfolyamon tájékozódhatnak, ugyanakkor azok a diákok, akik felkészültek rá, megkezdhetik a szakképzést ezen az évfolyamon. (26) A 10. osztály átszervezésével Dánia annak a célkitűzésnek akar megfelelni, hogy a fiatalokat minél tovább benntartsa az oktatási rendszerben. Ennek érdekében változásokat eszközölnek a következő területeken is: pályatanácsadás, kapcsolatépítés, iskolai oktatás célorientáltsága, mentorszolgálat modernizációja. (27)

A skandináv országokban a 16 éves korig tartó tankötelezettség az ISCED 2-es szint befejezéséhez igazodik. A beiratkozott diákok száma a régióban csak 18 éves kor után csökken meredeken.

Dél-Európa

A mediterrán országok oktatási rendszerének kötelező szakasza is illeszkedik az ISCED-szintekhez. Olaszország kivételével, ahol az ISCED 3-as szint első két évfolyama is elvégezhető a tankötelezettség időtartama alatt, ezen országok addig írják elő a kötelező iskolalátogatást, ameddig az ISCED 2-es szintű végzettség általában megszerzhető (*EURYDICE*, 2009, 2. fejezet). A tankötelezettség felső korhatára így ezekben az országokban is 15–16 év. A belépési korhatár Olaszország, Portugália (28) és Spanyolország (29) esetében 6 év, Málta és Görögország esetében 5 év. Ciprus rendszere rendhagyónak mutatkozik a belépési korhatár esetében az európai országok között. A ciprusi gyerekek már 4 év 8 hónapos korban belépnek a tanköteles szakaszba, egyéves felkészítő képzéssel kezdik a tanulást. (30)

A tankötelezettségi korhatár emelése három mediterrán ország oktatáspolitikájában jelenik meg. Portugáliában, Finnországhoz hasonlóan, 2005-ben tervezték, hogy kiterjesztik a tanköteles kort 18 éves korig, de végül itt sem valósult meg ez az elképzelés.

Olaszországban ezzel szemben 2007-ben a korábbi 8 éves tankötelezettséget két évvel meghosszabbították, így most 10 éven keresztül, 6–16 éves kor között iskolakötelesek a fiatalok. (31)

Görögország módosítása is egészen friss. A 2007/2008-as tanév során változtatták meg a tankötelezettségre vonatkozó szabályozást azért, hogy bevezettek egy kötelező iskola-előkészítő évet az 5 éves gyermekek számára. (32)

6. táblázat. Mediterrán régió

<i>Mediterrán régió</i>	<i>Meddig tart az adott országban a tankötelezettség?</i>	<i>A tankötelezettséggel kapcsolatos szabályozások 1945 óta (EURYDICE)</i>	<i>A tankötelezettségi időszak után az oktatási rendszerben benmaradók aránya (OECD, 2009, 303. o.)</i>	<i>A tankötelezettség illeszkedése az iskolaszervezethez, az ISCED-szintekhez</i>
Spanyolország	6–16 éves korig	(1970) 6–14; (1990) 6–16;	15 évesek 99%-a 16 évesek 93%-a 17 évesek 83%-a 18 évesek 69%-a 19 évesek 58%-a 20 évesek 51%-a	ISCED 2
Portugália	6–15 éves korig	(*60-as évek) 6–14; (1986) 6–15; A 2005-ben hivatalba lépő kormány tervezte a 18 éves tankötelezettség bevezetését.	15 évesek 96%-a 16 évesek 90%-a 17 évesek 80%-a 18 évesek 64%-a 19 évesek 52%-a 20 évesek 43%-a	ISCED 2
Ciprus	15 éves korig A 2004/2005-ös tanévtől kezdve a tankötelezettség 4 éves 8 hónapos korban kezdődik az iskolára való 1 éves felkészítő képzésben való részvétellel. Az iskolai képzés 6 éves korban kezdődik. (33)	(1985) 15 éves korig	n.a.	ISCED 2
Málta	5–16 éves korig	(1946) 6–14; (1974) 6–16; (1988) 5–16;	n.a.	ISCED 2
Görögország	5–15 éves korig	(1976) 6–15; (2007) 5–15;	15 évesek 92%-a 16 évesek 89%-a 17 évesek 85%-a 18 évesek 66%-a 19 évesek 67%-a 20 évesek 62%-a	ISCED 2
Olaszország	6–16 éves korig	(1948) 6–14; 8 éves tankötelezettség (2007) 6–16;	15 évesek 93%-a 16 évesek 89%-a 17 évesek 83%-a 18 évesek 78%-a 19 évesek 54%-a 20 évesek 43%-a	Megkezdett ISCED 3

Közép-európai régió

A közép-európai régióba az alábbi országokat soroltuk: Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Magyarország, Horvátország, Szlovénia. A felsorolt országok többségében 6 éves korban kezdődik a tankötelezettség, ám ennek hosszát és felső korhatárát tekintve e térség mutatja a legváltozatosabb képet.

Az egykor egy államot alkotó Csehország és Szlovákia oktatási rendszerének felépítése és a tankötelezettség hossza az 1990-es évek elejéig azonos volt. Az 1984-es oktatási törvény 6–16 éves kor között határozta meg az oktatásban kötelezően eltöltendő időt. Cseh-szlovákia felbomlása után Szlovákiában továbbra is a 16 éves korig tartó tankötelezettség maradt érvényben, míg Csehország 15 éves korra csökkentette annak felső korhatárát.

A csehországi módosítás az oktatási rendszer reformjával volt összefüggésben. 2004-ben az addigi 8 évfolyamos általános iskola felső tagozatos osztályainak számát egy évvel megnövelték. Így a 9 évig tartó tankötelezettség most már csak az alsó-középfokú (ISCED 2) végzettséget adó kilenc évfolyamos általános iskola elvégzését írja elő.

Bár Szlovákia esetében a tankötelezettség hossza – a közép-európai régióba sorolt többi országtól eltérően – nem illeszkedik az ország oktatási struktúrájához, ugyanakkor az egy évtizedes tankötelezettség lehetővé teszi a szintén kilenc évfolyamos általános iskola elvégzése után a felső-középfokú (ISCED 3) tanulmányok megkezdését is.

2009 szeptemberében látott napvilágot a Szlovák Kereszténydemokrata Unió – Demokrata Párt javaslata a tankötelezettség 18 éves korra történő emelésére. Módosítási szándékukat nem a minél magasabb iskolai végzettség megszerzésére való ösztönzés magyarázza, hanem a romákkal kapcsolatos problémák megoldását remélnék az iskolában töltendő évek meghosszabbításától. (34)

Szlovéniában és Horvátországban a függetlenség kikiáltásának évében, vagyis 1991-ben született törvény határozza meg napjainkban is a tankötelezettség hosszát. Mindkét országban – optimális esetben – az általános iskola elvégzésével ér véget a tankötelezettség, ám ezen iskolai szint Szlovéniában 9 évig, Horvátországban 8 évig tart.

Szlovénia esetében nem ismert a tankötelezettség emelésével kapcsolatos elgondolás, Horvátországban viszont – ahol európai mércével mérve a legrövidebb az oktatási rendszerben eltöltendő idő – napirenden van a módosítás. Az oktatáspolitikusok a kedvezőtlen iskolai mutatókkal indokolták a változtatás szándékát: magas azoknak a diákoknak a száma, akik az általános iskola befejezése után abbahagyják tanulmányaikat, illetve a tanulmányaikat folytatónak is mindössze 70 százaléka fejezi be a középiskolát. Az alacsony iskolázottságból eredő (munkapiaci, szociális, kulturális) hátrányok csökkentése érdekében célul tűzték ki a tankötelezettségnek a középiskola elvégzéséig, illetve az első szakképesítés megszerzéséig történő emelését, melyet a 2007 nyarán elfogadott terv értelmében fokozatosan kerül bevezetésre. (35) Ennek további részletei azonban nem ismertek.

A régió országai közül Lengyelországban a tankötelezettség 7 éves korban kezdődik, de napirenden van a belépési korhatár 6 éves korra való leszállítása, melyet 2011. szeptember 1-jétől kívánnak bevezetni. (36)

A lengyel oktatási rendszer reformjára és ennek részeként a tankötelezettség hosszának megváltoztatására 1998-ban került sor. Az ekkor született jogszabály-módosítás értelmében a tankötelezettség hat évfolyamos általános iskolát követő és a középfokú képzés első szakaszát jelentő három évfolyam befejezéséig, de legfeljebb 18 éves korig tart. Optimális esetben a kilenc osztály elvégzése és a tankötelezettség teljesítése 16 éves korban „letudható”. Azoknak, akiknek nem sikerül befejezniük a 6+3 osztályt 16 éves korukra, legfeljebb 18 éves korig kell az oktatási rendszerben maradniuk. Ha eddig sem sikerült az alsó-középfokú – a magyar rendszer szerinti általános iskola felső tagozatának megfelelő – végzettséget megszerezniük, a továbbiakban már akkor sem tankötelesek.

Kelet-európai régió, a Balkán és a balti államok

A kelet-európai és a balkáni régió országai alatt Romániát, Ukrajnát, Moldovát és Oroszországot, Törökországot, illetve Bulgáriát, Albániát, Koszovót, Szerbiát, Montenegrót, Macedóniát és Bosznia-Hercegovinát, a balti államok alatt Észtországot, Lettországot és Litvániát értettük.

Romániában a 2003/2004-es tanévtől több tekintetben is módosították a tankötelezettség addigi gyakorlatát. Egyrészt megváltoztatták a belépési korhatárt oly módon, hogy a korábbi 7 éves korról 6 éves korra csökkentették azt. A másik módosítás a tankötelezettség hosszát, s közvetve a felső korhatárát érintette. Az 1999 óta érvényben lévő, kilenc

évig tartó tankötelezettséget 2003 szeptemberétől tíz évre emelték, mindezek után a tankötelezettség ettől a tanévtől kezdve 6–16 éves korig tart.

7. táblázat. Közép-európai régió

Közép-európai régió	Meddig tart az adott országban a tankötelezettség?	A tankötelezettséggel kapcsolatos szabályozások 1945 óta (EURYDICE)	A tankötelezettségi időszak után az oktatási rendszerben benmaradók aránya; (OECD, 2009)	A tankötelezettség illeszkedése az iskolaszervezethez, az ISCED-szintekhez
Csehország	6–15 éves korig	(1948) 6–15; (1953) 6–14; (1960) 6–15; (1978) 6–16; (1984) 6–16; (1990-es évek) 6–15;	15 évesek 100%-a 16 évesek 100 %-a 17 évesek 97 %-a 18 évesek 87 %-a 19 évesek 69 %-a 20 évesek 50 %-a	ISCED 2
Szlovákia	6–16 éves korig	(1948) 6–15; (1953) 6–14; (1960) 6–15; (1984) 6–16;	15 évesek 99%-a 16 évesek 94%-a 17 évesek 90 %-a 18 évesek 84 %-a 19 évesek 61 %-a 20 évesek 43 %-a	Megkezdett ISCED 3
Lengyelország	7 éves kortól a hároméves gimnázium befejezéséig (optimális esetben ez 16 éves kort jelent), de legfeljebb 18 éves korig	(1945) 6–14; (1949) 6–13; (1970-es évek) 6–16; legutóbbi szabályozásra nincs adat	15 évesek 98%-a 16 évesek 97%-a 17 évesek 95 %-a 18 évesek 93 %-a 19 évesek 82 %-a 20 évesek 69 %-a	ISCED 2
Magyarország	6–18 éves korig	(1940, 1945) 6–14; (1961) 6-14/16; (1985, 1993) 6–16; (1996) 6–18;	2007-ben még a 16 évig tartó tankötelezettséget kell alapul venni! 15 évesek 100%-a 16 évesek 95%-a 17 évesek 92 %-a 18 évesek 83 %-a 19 évesek 73 %-a 20 évesek 60 %-a	ISCED 3
Szlovénia	6–15 éves korig	(1991) 6–15; előtte nem független állam	n.a.	ISCED 2
Horvátország	7–15 éves korig	(1991) 7–15; előtte nem független állam	n.a.	ISCED 2

A tankötelezettség módosítása az oktatási rendszer szerkezetének megváltoztatásával párhuzamosan zajlott. A legfőbb változtatás az ISCED 2-es, alsó-középfokú szintet érintette. A korábbi, 11–15 éves korig tartó alsó-középfokú szintet további két évvel meghosszabbították, és két részre, egy négyéves (10–14 éves korig) és egy kétéves (14–16 éves korig) szakaszra bontották. Ezen második szakaszban már nemcsak általános képzés zajlik, hanem a szakképzés is megkezdhető.

Oroszországban új keletű változást láthatunk a tankötelezettség terén: 2007 szeptemberétől a korábbi 10 évről 11 évre emelték az oktatási rendszerben kötelezően eltöltendő évek számát. A gyermekek 6 és fél éves korukat követően kezdik meg iskolai tanulmányaikat, s a tankötelezettség a 18. életév betöltéséig tart. Ily módon – optimális esetben – a kilenc évfolyamos általános iskola mellett a felső-középfokú végzettséget adó, kétéves középiskola végezhető el.

A fentiek alapján Oroszország is besorolható volna azon ritka országok közé, ahol 18 éves korig tart a tankötelezettség. A nyugat-európai országok (Belgium, Hollandia, Németország) kapcsán láttuk, hogy 16–18 éves kor között a tankötelezettség részidős

képzés keretében teljesíthető. Oroszország esetében is sajátossággal bír a 11 évig tartó tankötelezettség, mégpedig azzal, hogy nem feltétlenül tart 11 évig. Az oktatási törvény ugyanis lehetővé teszi a 15 éven felülieknek, hogy szülői és önkormányzati hozzájárulás birtokában bármikor abbahagyják tanulmányaikat. (37)

Ukrajnában a közelmúltban változtattak az oktatási szerkezeten, ami a tankötelezettségi korhatárt sem hagyta érintetlenül. A korábbi 4+5+2-es rendszer helyett 2001-től a 4+5+3-as rendszer került bevezetésre. A tanulmányaikat 2001 előtt megkezdők 17 éves korukban – optimális esetben felső középfokú végzettséggel – kiléphetnek az oktatási rendszerből. (38) Azok a diákok pedig, akik 2001-ben kezdték az általános iskolát, már 12 évig járnak iskolába, így 18 éves korukig tankötelesek. (39)

A kelet-európai országok közé tartozó Moldovában jelenleg 11 év a tankötelezettség hossza, a diákok 6–17 éves koráig tart. (40) Ezen szabályozás minden bizonnyal új, ugyanis egy 2003-ban kiadott, a kelet-európai országok oktatási rendszerét bemutató könyv még 7–16 éves korig tartó tankötelezettséget említett. (41)

Törökország 1998-ban módosított legutóbb a tankötelezettségi szabályozásán. 8 éves kötelező tanulást írt elő oly módon, hogy összevonta az általános iskolát a középfok első szakaszával. (42) A döntést megelőzően 5 éves tankötelezettség volt érvényben Törökországban (UNESCO, 2007, 223. o.).

A balkáni országokról kevesebb adat áll a rendelkezésünkre. Általánosságban elmondható, hogy ezekben az országokban a tankötelezettség hossza az általános iskolai képzés hosszától függően nyolc vagy kilenc év. Az oktatási rendszerben tehát kötelezően eltöltendő idő alatt ISCED 2-es szintű végzettséget szerezhetnek a diákok. Két ország jelent kivételt ez alól: Bulgária és Macedónia.

Szerbiára teljes mértékben igaz a fenti, általános megállapítás: a diákok 6 vagy 7 éves korban kezdik a 4+4-es felépítésű általános iskolát, s 14–15 éves korukra fejezik be azt. (43)

Szerbiához hasonlóan 8 év az általános iskola és ezzel együtt a tankötelezettség hossza Koszovóban is. (44)

A tankötelezettségi korhatár Bosznia-Hercegovinában 6–15 éves korig tart, s itt is csak az általános iskola elvégzését teszi lehetővé. Míg Szerbiában és Koszovóban nyolc, addig Boszniában kilenc évfolyamos az általános iskola.

Szintén 9 évet kell eltölteni az iskolapadban a montenegrói diákoknak. A közelmúltban került sor az oktatási szerkezet reformjára, a korábbi 4+4-es helyett a 3+3+3-as rendszert vezették be, így a tankötelezettség jelenleg 6–15 éves korig tart. (45) Ugyanakkor találni utalást arra, hogy egyes oktatáspolitikusok körében felmerült – egyelőre csak gondolati szinten – a tankötelezettség kiterjesztése és a középiskola elvégzésének kötelezővé tétele. (46)

Albániában 2005-től tart kilenc évig a tankötelezettség. Ekkor került sor arra az oktatásszerkezeti reformra, amely az általános iskolát 5, az alsó középfokot 4 évesnek írta elő. (47)

Bulgáriában 7–16 éves korig kötelesek iskolába járni a fiatalok. (48) A tankötelezettséggel kapcsolatos jogszabályok 1991 óta nem változtak, s nincs nyoma annak, hogy e téren módosítást tervezne az oktatási tárca.

A balkáni régióba tartozó országok közül Macedóniában tart legtovább a tanköteles kor. 2006 tavaszán került napirendre az általános iskola mellett a középiskola elvégzésének is kötelezővé tétele. (49) A közelmúltban 11 évre emelkedett a tankötelezettség hossza. (50)

Észtország és Litvánia egyaránt 9 éves tankötelezettséget ír elő, 7–16 éves korig terjedően. Lettországon is 16 éves korig tankötelesek a diákok, de itt már 5 éves korban megkezdődik a kötelező oktatás. (51)

8. táblázat. Kelet-európai régió

<i>Kelet-európai régió</i>	<i>Meddig tart az adott országban a tankötelezettség?</i>	<i>A tankötelezettséggel kapcsolatos legutóbbi szabályozások</i>	<i>A tankötelezettség illeszkedése az iskolaszervezethez, az ISCED-szintekhez</i>
Románia	6–16 éves korig	(1999) 6–15; (2003) 6–16;	ISCED 2
Oroszország	6/7–17/18 éves korig	(2007) 6–17 vagy 7–18;	ISCED 3
Ukrajna	6–18 éves korig	(2001) 6–18;	ISCED 3
Moldova	6–17 éves korig	n.a.	ISCED 3
Törökország	6–14 éves korig	(1998) 8 év;	ISCED 2

9. táblázat. Balkáni és balti régió

<i>Balkáni és balti régió</i>	<i>Meddig tart az adott országban a tankötelezettség?</i>	<i>A tankötelezettséggel kapcsolatos legutóbbi szabályozások</i>	<i>A tankötelezettség illeszkedése az iskolaszervezethez, az ISCED-szintekhez</i>
Koszovó	6–14 éves korig	n.a.	ISCED 2
Szerbia	6/7–14/15 éves korig	n.a.	ISCED 2
Bosznia-Hercegovina	6–15 éves korig	n.a.	ISCED 2
Montenegró	6–15 éves korig	n.a.	ISCED 2
Albánia	6–15 éves korig	(2005) 6–15;	ISCED 2
Bulgária	7–16 éves korig	(1991) 7–16;	Megkezdett ISCED 3
Macedónia	7–18 éves korig	(2008) 7–18;	ISCED 3
Észtország	7–16 éves korig	n.a.	ISCED 2
Lettország	5–16 éves korig	n.a.	ISCED 2
Litvánia	7–16 éves korig	n.a.	ISCED 2

Angolszász államok

Végül, az európai országok tankötelezettségi szabályozásainak felvázolása után tegyünk egy rövid kitérőt az angolszász világba, hogy lássuk, milyen változások történnek tárgyunk tekintetében a tengereken túl.

Az Amerikai Egyesült Államok 11 tagállama változtatta meg tankötelezettségi korhatárát 1992 és 1997 között. Közülük 10 megemelte, egy állam pedig csökkentette egy évvel. (52) A be- és kilépési határok 2000 után is változtak több tagállam esetében (Colorado, Connecticut, Louisiana, Minnesota, South Carolina, South Dakota, Vermont, Washington, Wyoming). (53) Ezek a változások legtöbbször a tanköteles időtartam nyújtását szolgálták. Érdemes kiemelni Wyoming államot, ahol a belépési korhatárt 6 évről 7 évre emelték, illetve Minnesotát, ahol 2002-ben a felső határt 18 évről 16 évre csökkentették. Ez utóbbi, az általános trendekkel szembemenő módosítás azonban nem gyökerezett meg az állam oktatási rendjében, a közeljövőben tervezik a 18 éves korig tartó tankötelezettséget visszaállítását. Az indoklások között szerepel, hogy a középiskolában végeztek többet keresnek, kevésbé hajlamosak bűnöző életmódra, egészségesebben élnek, mint azok, akik hamarabb abbahagyták tanulmányaikat. (54)

Az Egyesült Államok esetében, ahol szintén több esetben szállítják lejjebb a belépési korhatárt, találunk érveket az alsó tankötelezettségi korhatár leszállítása ellen is. Ezen érvek szerint a tankötelezettség alsó korhatárának leszállítása csak a probléma eltussolását jelenti, és nem fogja megoldani a közoktatás tényleges, minőségi problémáit. (55)

A kanadai államokban szintén 5–6 éves kortól 16–18 éves korig terjedő tankötelezettséggel találkozhatunk. (56)

Ausztráliában a tankötelezettségi felső korhatár megemlése egészen friss esemény, 2009. január 1-jétől már nem 16, hanem 17 éves korukig kell iskolába járniuk a kontinens fiataljainak. (57)

Új-Zélandon is tervezik a tankötelezettség meghosszabbítását. 2011-től 17, 2014-től 18 évig lesz kötelező az iskolalátogatás. (58)

10. táblázat. Angolszász régió

Angolszász régió	Meddig tart az adott országban a tankötelezettség?	A tankötelezettséggel kapcsolatos szabályozások	A tankötelezettségi időszak után az oktatási rendszerben benmaradók aránya (OECD, 2009, 303. o.)
USA	Általában 7–16, 6–16 éves kor között a leggyakoribb, de van 6–18, 7–18 éves korig terjedő szabályozás is. (Oklahoma, Virginia 5–18) (lásd: 1. függelék).	1992 és 1997 között 11 állam változtatta meg a tankötelezettségi kort: 10 megemelte egy évvel, Arkansas pedig egy évvel csökkentette. (59) Változások: Colorado, Connecticut, Louisiana, Minnesota, Nebraska, South Carolina, South Dakota, Vermont, Washington, Wyoming. Általában nyújtják a tankötelezettség hosszát. Érdekes Wymong, ahol a belépést 6-ról 7 évre emelték, illetve Minnesota, ahol a tankötelezettségi kor 7 évtől 18 évig tartott, de 2002-ben 16 évre csökkentették le a felső határt.	15 évesek 98%-a 16 évesek 94%-a 17 évesek 85%-a 18 évesek 65%-a 19 évesek 56%-a 20 évesek 48%-a
Kanada	Általában 6–16, de van, ahol 5 éves kortól kezdődik, vagy 18 éves korig tart.		15 évesek 94%-a 16 évesek 96%-a 17 évesek 94%-a 18 évesek 79%-a 19 évesek 74%-a 20 évesek 67%-a
Ausztrália	6–17 éves korig	2009. január 1. óta 17 éves korig tart, előtte 16 éves korig tartott.	15 évesek 98%-a 16 évesek 93%-a 17 évesek 85%-a 18 évesek 69%-a 19 évesek 65%-a 20 évesek 60%-a
Új-Zéland	6–16 éves korig	Vannak tervek arra, hogy 2011-ben 17, 2014-ben 18 évre emelik a tankötelezettséget.	15 évesek 96%-a 16 évesek 89%-a 17 évesek 77%-a 18 évesek 59%-a 19 évesek 54%-a 20 évesek 52%-a

A tankötelezettségi korhatár alakulása Magyarországon 1868-tól napjainkig

Az eddig leírtakból érzékelhető, hogy Magyarország a tankötelezettség jelenlegi szabályozása tekintetében nemcsak a régióban, hanem egész Európában sajátos helyzetű.

Erdemes áttekinteni a magyarországi tankötelezettségi korhatár alakulását a bevezetéstől napjainkig.

11. táblázat. A tankötelezettség szabályozása hazánkban

	1868	1940, 1945	1961	1985, 1993	1996
Tankötelezettségi korhatár	6–12 éves korig	6–14 éves korig	6–14 / (16) éves korig	6–16 éves korig	6–18 éves korig

Forrás: CompLex Kiadó Kft. 1000 év törvényei internetes adatbázis (Filei, Hinkel, Jablonszky, Kétszéri és Nizalowski, 2003)

Magyarországon először az 1868-ban életbe léptetett, Eötvös-féle népoktatási törvény írta elő az általános tankötelezettséget, s kimondta, hogy minden szülő köteles gyermekét annak 6–12 éves kora között iskolába járattatni. (60) Hazánk e rendelkezéssel több nyugat-európai országot is megelőzött.

A tankötelezettség hossza ettől kezdve 72 évig nem változott. Bár a rövid életű Tanácsköztársaság idején (1919. március–augusztus) számos közoktatási reformjavaslat is született, és ezek egyike a 6–14 éves korig tartó kötelező és ingyenes népiskolai oktatás volt, ám az elgondolás a tanácsrendszer bukása miatt csak terv maradt.

A két világháború közötti – Klebelsberg Kunó nevéhez fűződő – iskolareform és kultúrpolitika részét képezte a tankötelezettség kiterjesztése. Klebelsberg már 1928-ban elkészítette az erre vonatkozó programját, de a hazánkat is elérő világgazdasági válság miatt ezen reformelképzelés megvalósítása háttérbe szorult, s csak 1940-ben iktatták törvénybe a nyolcosztályos népiskolák felállítását. (61)

A II. világháború befejeződése utáni időszak jelentős változásokat hozott a magyar oktatásügyben is. Az addigi – immár nyolcosztályos – népiskolák az általános iskola elnevezést kapták, s egy 1945-ös miniszterelnöki rendelet rögzítette a 6–14 éves korig tartó tankötelezettséget.

Az 1961. évi III. törvény szabályozta újra a tankötelezettséget. Eszerint a tankötelezettség a gyermek 6. életévének betöltését követő szeptember 1. napjával kezdődik, és az általános iskola sikeres elvégzéséig, legkésőbb azonban annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a tanuló betölti a 16. életévét. (62) A törvénymódosítással a hangsúly az általános iskolai végzettség megszerzése került, s a 16 éves korig tartó tankötelezettség csak azokra vonatkozott, akik valamilyen oknál fogva nem tudták az általános iskolát nyolc év alatt befejezni.

Az 1985. évi oktatási törvény hozott újabb változást a tankötelezettség terén azáltal, hogy mindenki számára előírta a 16 éves korig tartó tankötelezettséget. A törvény újdonsága volt az is, hogy a tankötelezettség kezdetének meghatározásakor az életkor mellett most már a gyermek fejlettségét is figyelembe vették. (63)

Az 1993-as közoktatási törvény (64) a tankötelezettségi korhatáron nem változtatott, változatlanul 6–16 éves korig tartott a tankötelezettség egészen az 1996-os törvénymódosításig. E módosítás során emelkedett a tankötelezettség felső korhatára az addigi 16 éves korról 18 évre. A tizenkét évig tartó tankötelezettség az általános iskolai tanulmányaikat az 1998/1999-es és az azt követő tanévekben megkezdőkre vonatkozik. (65)

Összegzés

Tanulmányunkban az európai oktatási rendszereket jellemző különféle tankötelezettségi szabályozásokat mutattuk be régiós bontásban, rövid kitékintéssel az angolszász világra. A tankötelezettségre vonatkozó megoldásokat különösen azokban az esetekben emeltük ki, ahol az utóbbi években, évtizedekben módosítottak az addig bevett gyakorlaton. Az adatokat régiócsoportok szerint (nyugat-európai régió, skandináv régió, mediterrán régió, közép-európai régió, kelet-európai, balkáni, balti régió, angolszász államok) országonként táblázatokba rendeztük, és a tankötelezettségi korhatárok mellett feltüntetjük az 1945 óta történt szabályozások listáját, a tankötelezettség ISCED szintekhez való illeszkedését, valamint az Education at a Glance 2007-es kötetének (OECD, 2009) adatait az iskolarendszerben részt vevő diákok arányáról.

A régiós blokkokat a tankötelezettség magyarországi történetének bemutatásával zártuk. A tanulmányban többször utaltunk arra az 1996-os döntésre, amely Magyarországon 18 éves tankötelezettséget írt elő. A felmenő rendszerben megvalósuló intézkedés a jelenlegi, tehát a 2009/2010-es tanévre érte el a 18 éves korosztályt, ebben a tanévben kötelező először Magyarországon, hogy a 18 évesek iskolába járjanak.

Korábban említettük, hogy Európában jelenleg még három olyan ország van (Németország, Belgium, Hollandia), ahol Magyarországhoz hasonlóan a 18. életév betöltéséig kötelező iskolába járni. Míg ezekben az országokban a 16–18 éves kor közötti diákok részdíós képzés formájában tesznek eleget ezen kötelezettségüknek, addig hazánkban a képzés egészen 18 éves korig teljes idejű.

Mindezeket együttvéve megállapítható, hogy Magyarország azáltal, hogy 18 éves korig tartó kötelező nappali rendszerű oktatást ír elő minden fiatal számára, egyedülálló az európai országok között. A következő évek folyamán minden bizonnyal kiderül majd, hogy ezzel a lépéssel Magyarország előrehaladt, vagy előreszaladt-e az oktatásfejlesztésben.

Jegyzet

- (1) Jelen tanulmány a TÁMOP 3.1.1 21. századi közoktatás-fejlesztés, koordináció című kutatási program keretében született. Ezúton köszönjük témavezetőnknek, Mártonfi Györgynek a tanulmányhoz nyújtott segítségét, értékes kritikai megjegyzéseit. Köszönjük továbbá kollégáinknak, Hordósy Ritának, Király Gábornak, Mészáros Dórának és Szanyi F. Eleonórának, hogy az adatgyűjtésben kulcsfontosságú szerepet vállaltak.
- (2) Pedagógia Lexikon. Akadémiai Kiadó, 1997. p. 464.
- (3) 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 6. § (3) és (6) bek.
- (4) <http://www.bmukk.gv.at/schulen/recht/gvo/schulpflichtgesetz1.xml>
- (5) *Structures of Education, Vocational Training and Adult Education System in Europe*, 2003, 11. o. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_LU_EN.pdf
- (6) *The Education System in the Flemish Community of Belgium*, 2007/2008, 36. o. http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/BN_EN.pdf; *Organisation du système éducatif dans la Communauté française de Belgique*, 2007/2008, 23. o. http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/BF_FR.pdf; *The Education System in the German-speaking Community of Belgium*, 2007/2008, 26. o. http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/BD_EN.pdf
- (7) *Organisation des Bildungssysteme in der Bundesrepublik Deutschland*, 2007/2008, 37. o. http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/DE_DE.pdf
- (8) *uo.*
- (9) *Organisation of the education system in Ireland*, 2008/09, 34. o. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/IE_EN.pdf p.34.
- (10) *The Education System in the Netherlands*, 2007/2008, 11. o. http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/NL_EN.pdf
- (11) *uo.*, 8–9., 12. o.
- (12) *The Education System in England, Wales, Northern Ireland*, 2007/2008, 27. o. http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/UN_EN.pdf; *The Education System in Scotland*, 2007/2008, 26. o. http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/SC_EN.pdf
- (13) *The Education System in England, Wales, Northern Ireland*, 2007/2008, 13. o. http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/UN_EN.pdf
- (14) <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200708/cmhansrd/cm080204/debtext/80204-0001.htm>
- (15) <http://education.stateuniversity.com/pages/1471/Switzerland-CONSTITUTIONAL-LEGAL-FOUNDATIONS.html>
- (16) *International Standard Classification of Education*, http://www.uis.unesco.org/TEMPLATE/pdf/isced/ISCED_A.pdf
- (17) *The Education System in Sweden*, 2007/2008, 15., 25. o. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/SE_EN.pdf; <http://www.sverigeturism.se/smorgasbord/smorgasbord/society/education/compulsory.html>; <http://www.oecd.org/dataoecd/28/1/41689249.pdf>
- (18) *Organisation of the education system in Finland*, 2008/2009, 28–29., 60. o. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/FI_EN.pdf; http://www.yle.fi/uutiset/news/2005/01/raise_in_compulsory_education_age_suggested_175287.html
- (19) http://www.yle.fi/uutiset/news/2005/01/raise_in_compulsory_education_age_suggested_175287.html
- (20) *The Education System in Norway*, 2008/2009, 21–22. o. http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/NO_EN.pdf
- (21) *Summary sheets on Education systems in Europe*, Norway, 2001, http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/eurypres-nor-misc-t05.pdf

- (22) *Educational Reforms in Norway 1994–1998*, <http://extranet.edfac.unimelb.edu.au/LED/tec/pdf/germeten2.pdf>
- (23) *Organisation of the education system in Iceland*, 2008/2009, 23., 27. o. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/IC_EN.pdf
- (24) *Organisation of the education system in Denmark*, 2008/2009, 20. o. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/DK_EN.pdf
- (25) uo. 41. o.
- (26) *Educational Policies that Address Social Inequality. Country Report: Denmark*, 2008, 8. o. <http://www.epasi.eu/CountryReportDK.pdf>
- (27) *Educational Policies that Address Social Inequality. Country Report: Denmark*, <http://www.epasi.eu/CaseStudyDK1.pdf>
- (28) *The Education System in Portugal*, 2006/2007, 59. o. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/PT_EN.pdf
- (29) *The Education System in Spain*, 2007/2008, 22., 25. o. http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/eurybase/pdf/0_integral/ES_EN.pdf
- (30) *Organisation of the education system in Cyprus*, 2008/2009, 45. o. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/CY_EN.pdf
- (31) *Organisation of the education system in Italy*, 2008/2009, 16. o. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/IT_EN.pdf
- (32) *Organisation of the education system in Greece*, 2008/2009, 12–13. o. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/EL_EN.pdf
- (33) *Compulsory age of starting school in European countries*, 2009, <http://www.nfer.ac.uk/eurydice/briefingseurope/school-starting-ages.cfm#7>
- (34) <http://www.bumm.sk/33164/az-sdku-18-evre-emelne-a-tankotelezzetseg-korhatarat.html>
- (35) <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=9443&sec=2504>
- (36) *Structures of Education and Training Systems in Europe. Poland*, 2009/10, 18. o. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_PL_EN.pdf
- (37) <http://mon.gov.ru/dok/fz/obr/3988/>
- (38) *Education for All. Country reports: Ukraine*, http://www.unesco.org/education/wef/countryreports/ukraine/rapport_1.html
- (39) http://www.etf.europa.eu/web.nsf/pages/Publications_catalogue_EN?OpenDocument 34. o.
- (40) *EuroEducation.net – The European Education Directory*, <http://www.euroeducation.net/prof/moldo vco.htm>
- (41) *Reviews of National Policies for Education. South Eastern Europe: FYROM, Moldova, Montenegro, Romania, Serbia*, 112. o. <http://www.oecdbookshop.org/oecd/display.asp?sf1=identifiers&st1=142003131P1>
- (42) *Evaluation of ETF-activities in Turkey and FYR of Macedonia. Final Report*, February 2007, 14. o. [http://www.etf.europa.eu/Web.nsf/0b48b8b071a6e703c12570c1002fa98d/aac5d8eb09edcf03c125717e00444b37/\\$FILE/Evaluation%20of%20ETF%20Activities%20%20in%20Turkey%20&%20%20FYR%20Macedonia.pdf](http://www.etf.europa.eu/Web.nsf/0b48b8b071a6e703c12570c1002fa98d/aac5d8eb09edcf03c125717e00444b37/$FILE/Evaluation%20of%20ETF%20Activities%20%20in%20Turkey%20&%20%20FYR%20Macedonia.pdf); vesd össze: *The structure of European education systems 2009/10: schematic diagrams*, <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/tools/108EN.pdf>
- (43) <http://www.mp.gov.rs>
- (44) *South East European Education Cooperation Network*, http://www.see-educoop.net/portal/id_kosovo.htm
- (45) *Regional Preparatory Workshop on Inclusive Education Eastern and South Eastern Europe. Montenegro*, 2007, http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Inclusive_Education/Reports/sinaia_07/montenegro_inclusion_07.pdf
- (46) *Career guidance in EU neighbouring countries*, 18. o. [http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/\(getAttachment\)/8559E4566D38A6E3C12576020050A7BC/\\$File/NOTE7UELKN.pdf](http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/(getAttachment)/8559E4566D38A6E3C12576020050A7BC/$File/NOTE7UELKN.pdf)
- (47) http://www.etf.europa.eu/web.nsf/pages/South_Eastern_Europe_Albania_EN?OpenDocument&c=ALB p.4
- (48) *National summary sheets on education systems in Europe and ongoing reforms. Bulgaria*, 2008, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/national_summary_sheets/047_BG_EN.pdf
- (49) *Analysis of compulsory secondary education law in Macedonia*, http://evrodijalog.eu/site/wp-content/uploads/2009/09/Compulsory_Secondary_Education1.pdf
- (50) <http://www.tempus.gov.mk/EN/education.html>
- (51) <http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=163>; vesd össze: *The structure of European education systems 2009/10: schematic diagrams*, <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/tools/108EN.pdf>
- (52) *Overview and Inventory of State Education Reforms: 1990 to 2000*, <http://nces.ed.gov/pubs2003/2003020.pdf> p.89.
- (53) *IES – National Center for Education Statistic*, http://nces.ed.gov/programs/digest/d08/tables/dt08_165.asp

(54) *Staying in school through age 18* Published (2/18/2009), <http://www.house.leg.state.mn.us/hinfo/sessiondaily.asp?yearid=2007&storyid=1611>, Minnesota House of Representatives

(55) <http://www.heritage.org/research/education/bg801.cfm>

(56) *Report One: The Education Systems in Canada — Facing the Challenges of the Twenty-First Century*, 2008, <http://www.cmec.ca/Pages/canadawide.aspx#02/>

(57) *Government of South Australia. Department of Education and Children's Services*, <http://www.decs.sa.gov.au/portal/community.asp?group=matters&id=compedage/>

(58) *The New-Zealand Education System*, http://www.minedu.govt.nz/NZEducation/EducationPolicies/InternationalEducation/ForInternationalStudentsAndParents/NZEdOverview/School_Education.aspx p.6; http://www.nzherald.co.nz/nz/news/article.cfm?c_id=1&objectid=10533068

(59) *Overview and Inventory of State Education Reforms: 1990 to 2000*, 89. o. <http://nces.ed.gov/pubs2003/2003020.pdf>

(60) 1868. évi XXXVIII. törvény

(61) 1940. évi XX. törvény

(62) 1961. évi III. törvény

(63) 1985. évi I. törvény

(64) 1993. évi LXXVIII. törvény

(65) 1996. évi LXII. törvény

(66) *Schulgesetz für Baden-Württemberg*, <http://www.smv.bw.schule.de/Gesetze/schulgesetz.pdf>

(67) *Bayerisches Gesetz über das Erziehungs- und Unterrichtswesen*, http://www.verwaltung.bayern.de/Titelsuche-116.htm?url=http%3A%2F%2Fby.juris.de%2Fby%2FEUG_BY_2000_Art39.htm

(68) *Schulgesetz für das Land Berlin*, http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-bildung/rechtsvorschriften/schulgesetz_18112009_ueberarb.pdf?start&ts=1263302533&file=schulgesetz_18112009_ueberarb.pdf

(69) *Gesetz über die Schulen im Land Brandenburg*,

http://www.bravors.brandenburg.de/sixcms/detail.php?gsid=land_bb_bravors_01.c.22790.de#36

(70) *Bremisches Schulgesetz*, http://www2.bildung.bremen.de/sfb/behoerde/gesetze/html/210_01.htm

(71) *Hamburgisches Schulgesetz*, <http://209.85.135.132/search?q=cache:iRm5tD7al4J:www.hamburg.de/contentblob/69526/data/schulgesetz-svs.pdf+ham-burg+schulgesetz&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-a>

(72) *Hessisches Schulgesetz*, http://www.hessen.de/irj/HKM_Internet?rid=HKM_15/HKM_Internet/nav/374/3743019a-8cc6-1811-f3ef-ef91921321b2%26_ic_uCon=6aa10bec-b224-d901-be59-2697ccf4e69f.htm&uid=3743019a-8cc6-1811-f3ef-ef91921321b2

(73) *Schulgesetz für das Land Mecklenburg-Vorpommern*, http://mv.juris.de/mv/SchulG_MV_2006_rahmen.htm

(74) *Niedersächsisches Schulgesetz*, <http://www.schure.de/nschg/nschg/nschg43.htm>

(75) *Gesetz über die Schulpflicht im Lande Nordrhein-Westfalen*, <http://www.le-rs-nw.de/cms/dokumente/schulpflichtgesetz.pdf>

(76) *Merkblatt zur allgemeinen und Berufsschulpflicht in Rheinland-Pfalz*, <http://cms.ihk-trier.de/ihk-trier/Integrale?MODULE=Frontend.Media&ACTION=ViewMediaObject&Media.PK=4457&Media.Object.ObjectType=full>

(77) *Gesetz Nr. 826 über die Schulpflicht im Saarland*, http://sl.juris.de/cgi-bin/landesrecht.py?d=http://sl.juris.de/sl/SchulPfG_SL_rahmen.htm

(78) *Schulgesetz für den Freistaat Sachsen*, <http://www.sn.schule.de/~infolehrersa-l/Material/Schulrecht/SchulG.pdf>

(79) *Schulgesetz des Landes Sachsen-Anhalt*, http://st.juris.de/st/SchulG_ST_2005_P40.htm

(80) *Schleswig-Holsteinisches Schulgesetz*, http://www.schooloffice-sh.de/schulgesetz_07/schulg_sh_2007_uebersicht.htm

(81) *Thüringer Schulgesetz*, <http://www.thueringen.de/de/tmbwk/bildung/schulwesen/gesetze/schulgesetz/content.html#zweiter>

Irodalom

Báthory Zoltán és Falus Iván (1997, főszerk.): *Pedagógiai Lexikon*. I–III. Keraban Kiadó, Budapest.

EURYDICE (2009): *National summary sheets on education systems in Europe and ongoing reforms*. France.

EURYDICE (2007–2008): *The Education System in France*. 4.1. Historical overview. Eurybase-France.

Filei Nikolett, Hinkel József, Jablonszky László, Kétszeri Csaba és Nizalowski Attila (2003, szerk.):

1000 év törvényei. CompLex Kiadó Kft., Budapest. www.1000ev.hu

Green, Th. F. (1997): Az oktatási rendszer viselkedésének előrejelzése. In: Halász Gábor és Lannert Judit (szerk.): *Oktatási rendszerek elmélete*. 25–26.

OECD (2009): *Education at a Glance. OECD Indicators*. OECD, Paris. Nagy Sándor (1976–1979, főszerk.): *Pedagógiai Lexikon*. I–IV. Akadémiai Kiadó, Budapest.

UNESCO (2007): *Education for All by 2015 – Will we make it?* UNESCO, Paris. <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001547/154743e.pdf>

Függelék

1. függelék. Tankötelezettség hossza a németországi tartományokban

Tartomány	Teljes idejű tankötelezettség	Teljes idejű tankötelezettség teljesítése utáni tankötelezettség hossza
Baden-Württemberg (66)	9 év	3 év: Azon tanév végéig tart, amelyikben a tanuló betölti a 18. életévét.
Bayern (67)	9 év	(1) tanulószereződéses tanuló a 21. életévének betöltéséig (2) államilag elismert szakképzés befejeztéig
Berlin (68)	10 év	(1) szakképzési szerződéses (tanulószereződéses; Berufsausbildungsverhältnis) tanulók esetében a szerződés ideje alatt (2) felzárkóztató/szakképzés-előkészítő (berufsvorbereitender Lehrgang) képzésben részt vevő, 20. életévét még nem betöltött tanuló
Brandenburg (69)	10 év	(1) aki nem kötött tanulószereződést, annak a tanévnek a végéig tanköteles, melyben betölti a 18. életévét (2) aki a 21. életévének betöltése előtt tanulószereződést kötött, annak lejártáig tanköteles
Bremen (70)	10 év	A tankötelezettség legalább 10 évig vagy a felső-középfokú végzettség/szakképzés megszerzéséig tart, de legfeljebb azon tanév végéig, amelyben a tanuló betölti a 18. életévét. Tanulószereződéses tanulók esetében a tankötelezettség a szerződés lejártáig tart.
Hamburg (71)	9 év	(1) nem tanulószereződéses diákok esetében azon tanév végéig tart, amelyikben a tanuló betölti a 18. életévét (2) tanulószereződéses tanulók esetében a szerződés lejártáig
Hessen (72)	9 év	(1) tanulószereződéses tanulók esetében a szerződés lejártáig (2) nem tanulószereződéses diákok esetében három évig, de legfeljebb azon tanév végéig, amelyben a tanuló a 18. életévét betölti
Mecklenburg-Vorpommern (73)	9 év	Teljes idejű képzés esetében 1 év, részképzés esetén 3 évig tart (1) tanulószereződéses tanulók esetében a képzési idő végéig (2) nem tanulószereződéses diákok esetében három évig, de legfeljebb azon tanév végéig, amelyben a 18. életévét betölti
Niedersachsen (74)	9 év	(1) általános (gimnáziumi) végzettséget vagy szakképesítést adó iskola elvégzéséig
Nordrhein-Westfalen (75)	10 év	(1) tanulószereződéses tanulók esetében a szerződés lejártáig (2) nem tanulószereződéses diákok esetében azon tanév végéig, amelyben a tanuló a 18. életévét betölti
Rheinland-Pfalz (76)	10 év	A tankötelezettség alapvetően 12 évig tart, ám a következő esetekben korábban véget ér: (1) a 10. tanév sikeres elvégzése esetén (2) szakiskola sikeres elvégzése esetén (3) legalább 2 éves tanulószereződés sikeres teljesítése esetén A tankötelezettség újraéled tanulószereződés kötésekor, s annak időtartamáig tart.
Saarland (77)	9 év	3 évig: (1) Tanulószereződéssel nem rendelkező diákok esetében legfeljebb azon tanév végéig tart, amelyben a diák betölti a 18. életévét (2) Tanulószereződéses diákok esetében annak lejártáig tart a tankötelezettség
Sachsen (78)	9 év	3 évig: (1) Tanulószereződéses diákok esetében annak lejártáig tart a tankötelezettség (2) A tankötelezettség korábban is teljesíthető abban az esetben, ha a tanuló egy szakképző iskola teljes idejű képzésében egy évig részt vett, vagy ha az oktatási hivatal megállapította, hogy más módon elegendő képzettséget szerzett. A tankötelezettség feléled, ha a fiatal tanulószereződést köt.
Sachsen-Anhalt (79)	9 év	(1) amennyiben a tanuló legalább egy évig részt vesz a szakképző iskola teljes idejű képzésében, a tankötelezettsége teljesül (2) a tankötelezettség teljesíthető azáltal is, ha az iskolahatóság által jóváhagyott képzések valamelyikében legalább egy évig részt vesz (3) tanulószereződéses diákok esetében annak lejártáig tart a tankötelezettség
Schleswig-Holstein (80)	9 év	(1) tanulószereződéses diákok esetében annak lejártáig tart a tankötelezettség (2) tanulószereződéssel nem rendelkező diákok esetében legfeljebb azon tanév végéig tart, amelyben a diák nagykorúvá válik
Thüringen (81)	9 év	(1) tanulószereződéses tanulók esetében a szakképzés végéig, de legfeljebb annak a tanévnek a végéig, amelyben a tanuló a 21. életévét betölti

2. függelék. Tankötelezettség az USA tagállamaiban

						Összesen
Kezdet	5 éves korban	6 éves korban	7 éves korban	8 éves korban		
Tagállamok száma	9	24	16	2		51
Vége	16 éves korban	17 éves korban	18 éves korban			
Tagállamok száma	24	8	19			51
Tartama	9 év	10 év	11 év	12 év	13 év	
Tagállamok száma	10	16	10	10	5	51

Neveléstudomány-történeti tanulmányok

A magyar neveléstudomány
a XX. század második felében

Szerkesztette
Németh András
Biró Zsuzsanna Hanna

Gondolat

A Gondolat Kiadó könyveiből